

A DÉL-ERDÉLYI MAGYARSÁGNAK GAZDASÁGILAG KELL MEGERŐSÖDNI

– Oláh-Gál Elvira beszélgetése dr. Mara Ernő mérnökkel –

A Hunyad megyei Mara családot, amely a felsőszálláspataki előnevet viseli, a legősibb családok közé sorolják. Kőváry László a Kenderessy és Kendeffy családokkal azonos törzsből származónak tartja. „Szálláspataki Dancsulnak, ki a XV. század vége felé élt, három fiát tulajdonítanak: Lászlót, kitől a Kendefiek, Jakabot, kitől a Marák, és Pétert, kitől a Kenderesiek származtak le”.¹ A Nagy Iván monumentális munkájában ez olvasható a Mara családról: „Hunyad vármegye egyik legrégebbi családja”. Közös eredetű a felsőszálláspataki Kenderessy és Szerecsen családdal, akik Gergely közös őstől származnak. Több forrás úgy említi, mint hajdani kenézek² leszármazottait. A történelemből ismert, hogy a 13. századi tatárjárás után elnéptelenedett erdélyi vidékekre új lakosságot telepítettek, főleg Havaselve, Bulgária és Moldva irányából. A telepítések vezetői voltak a kenézek (akárcsak a magyarországi telepítésnél a soltészok), akik felelősek voltak az irtásokért, az adó köteles beszolgáltatásáért, és ezért jogokban, kiváltságokban részesültek, így váltak előkelő magyar nemesi családok alapítóivá. Ilyen „kenézivadéknak” sorolja az idézett dokumentum Hunyadban a Zeyk, Csolnakosy, vádi Kopasz, Naláczy, Kenderessy, szálláspataki Mara, szálláspataki Kenderessy (ebből a Kendeffyek), felsőszilvási Nopcsa; Krassóban Macsinay, Gerliczy, Macskásy; Fogarasban: Herszényi, szombatfalvi, kövesdi Boér (ebből a báró Huszárok), a szunyogszegi Majláth magyar nemesi családokat. Hogy a történelem századaiból mi maradt meg mára, talán nem is fontos. A felsőszálláspataki előnevet viselő Mara család ma is Dél-Erdélyben élő utódjával folytatott beszélgetés mégis családtörténettel kezdődik, hiszen a fehérvízi kúria ősi falai valósággal megidézik a történelmet.

-
- 1 Kőváry László: *Erdély nevezetesebb családai*. (Kolozsvár, 1854, Barráné és Stein bizománya)
  - 2 „A Mara család egyik ága Szolnok-Doboka vármegyében viselt hivatalt, a másik az ősi fészekben, Hunyad megyében marad. Legtöbbször a hadviselésben szereztek érdemeket.” In Tagányi Károly – Réthy László – Kádár József: *Szolnok-Doboka vármegye monographiája*. A vármegye községeinek részletes története. 6. kötet. 1903. Arcanum Adatbázis.

- A történelmi Hunyad vármegye hátszegi járásának délkeletre fekvő szegletében találjuk Fehérvizet. A települést már a 15. században írásban említik. Ha valaki a dél-erdélyi magyarság sorsáról tudni akar valamit, ide kopog be, Mara Ernő tanár úrhoz. Fényképalbumot lapozgatunk, ahol otthonának néhány évtizeddel ezelőtti állapota látható. A tönkrement kúria már a múlté.

- Fehérvízhez köt az egész gyermekkorom. Ezt a házat sohasem vették el hivatalosan, két szobát nagybátyáim „bérbe adtak” az állami gazdaságnak, a többi három szobában pedig a család holmija maradt, és nyaranta gyakran jöttünk ide, mert Petrozsényban laktunk. Szabadidőnket tavasztól ősziig itt töltöttük, ezért a falut, a szomszédokat gyerekkorunk óta jól ismertük, tehát nem idegenként jöttem vissza a faluba, a házunkba, hanem régi ismerősként üdvözöltek a falusiak, és azóta is jó a viszony az egész szomszédsággal.

- A szomszédság, egyáltalán a falu lakossága alatt román népességet kell érteni, hiszen egy színromán településről van szó. És már Trianon előtt román többségű volt.

- Valóban románok lakják; igaz, szomszédjaim között van Farcaș, Ocoș, Herța, stb. nevű, de nem tudnak magyarul. Fehérvíz és a szomszéd települések lakossága Mária Terézia uralkodása idején kollektív nemességet és a hozzá tartozó nemesi közbirtokosságot kaptak. Ők a mai napig nemeseknek vallják magukat³, és nagyon büszkék a nemességükre. A szomszéd faluban, Felső-Szálláspatakán két ortodox templom van, az egyik a nemeseké, a másik a nem nemeseké, ennyire nagy a különbség, és a mai napig a nemességben él a rátartiság a társadalmi rangjukra. A karánsebesi határórség tagjai közbirtokossági erdőket, földeket kaptak. De nem kollektíven, hanem egyénileg kaptak nemesi oklevelet, még ma is sokan rejtegetik a címeres nemesi levelet.

---

3 Mária Terézia idejében alakult meg, az I. székely határőrezred mellett, a 2. nászódi oláh és a 13. karánsebesi oláh határőrezred, 1768-ban (vagyonközössége 253 142 kataszteri hold). A karánsebesi határórség szervezése sem volt zökkenőmentes, mert a jobbágyság a felszabadulás reményében tömegesen szökött meg az uradalmakról (ez vezetett a Horea-féle lázadáshoz), ezért inkább a kismemesekből toborozták a határőröket, és ekkor adományoztak nemesi levelet is sok magyar, német és román határőrnek.

- *A Mara család eredete hogyan él a családi emlékezetben?*

- A család 1453-ban, László királytól, Prágában kelt, új adomány által erősítették meg Hunyad megyei hátszegi területben fekvő birtokaiban, Alsó-Magyarországban a törökök ellen viselt hadi érdemeik jutalmául. A család még Zsigmond király korában a *Zalai-pataki* névvel élt, az 1400-as években, a törökök elleni hadjáratokban három családtag érdemeket szerzett, ezért V. László külön-külön megerősítette őket a nemességben. A *Zalapataki*, azaz *Szállás-pataki* előnév maradt, a három vitéz leszármazottai: a Kenderessy, a Szerecsen és a Mara család. Innen datálódik a három család, három külön címerrel. Mint érdekességet megjegyzem, hogy *Anna Zerechen de Felső-Szállás-Patak* szerepel az angol királyi ház családfájában.⁴

- *Történelmi eseményekben gyakran előfordul a Mara család egyik-másik tagja, még Székelyföldön is. Kiket tart számon a családtörténet?*

- Mindenkit számon tartunk, és büszkéek vagyunk rájuk. Például a haza védelmében tett szolgálataiért meg kell említeni Mara Izsák nevét, aki kuruc vezér volt, és aki miatt sajnós a felsőszállás-pataki várkastélyt lerombolta Tiede tábornok⁵. A '48-as szabadságharcban is kivette részét a család. Mara Gábor huszonkét évesen őrnagy volt és Gábor Áron mellett, a kökösi csatában esett el. Mara Károly és Mara Lőrinc századosi rangban harcoltak, Lőrincet halálra ítélték a szabadságharc leverése után, majd kegyelmet kapott. Dédapám, Mara Sámuel és a testvére, Mara József szintén részt vettek a forradalomban, főhadnyagok voltak, a világosi fegyverletételig kitartottak a forradalom ügye mellett, ott tették le a fegyvert a világosi síkon.

---

4 Anna Zerechen de Felső-Szállás-patak és Laszlo Rusori de Rusor ükonokája Barcsay Péter (szül. 1727., meghalt 1797.), akinek családfáján jutunk el a Rhédey családhoz és Mary Tecki-i hercegnőhöz, V. György nejéhez.

5 „A felső-szállás-pataki kastély az Árpádok korában épült. IV. László a Zerechen család számára okmányt adott ki, melyben az említették, hogy azt a Zerechen család már előtte is bírta. A Zerechen család kihaltával a keresztesiek kezére jött. A XVI. század végén egyik Keresztesi Mara Jánossal, a malajesdi kastély birtokosával mutua fassióra (örökösödési egyezség - szerk. megj.) lépett, ennek következtében az utolsó Keresztesi elhunytával e vár a Mara család birtokává lett. Mara Izsák a Rákóczi kuruczaival báró Tiede elől belefut, s védelmi állásba helyezé, az ellenség megjött, ostrommal bevette, a kuruczságot felkoncoltatá, a várat pedig felgyújtá, romba dönté. Többé ki sem épülte e veszteségét.” Kőváry László: *Erdély régiségei és történelmi emlékei*. Kolozsvár, 1892, Stein János M. Kir. Egyetemi Könyvkereskedése; újrakiadás: Horizont Kiadó.

- A falon látható régi fénykép őrzi a dédapa alakját. Többen viseltek tisztséget állami hivatalokban is, de a politikai pálya sem idegen a családban.

- A család egyik ága Doboka vármegyében viselt különböző hivatali tisztségeket, a másik ág az ősi fészekben, Hunyad megyében, főbírók, bírók kerültek ki a családból, de legtöbben a hadi pályán szolgáltak.

Adott a család országgyűlési képviselőt, Mara Lőrinc, majd Mara László személyében. Mikszáth Kálmán is ír az egyik Maráról, aki képviselő volt.⁶ Képviselőválasztáskor az ellenpárti képviselőjelölt takarékpénztári könyvecskét ajándékozott a választóknak, amit az itteni nép nem tudott értelmezni, mert szemükben egy papír volt, amit adott esetben el sem tudtak olvasni, és akkor jött Mara Lőrinc és felvásárolta ezeket a takarékpénztári könyvecskéket és ezzel nagyot nőtt a választói szemében, mert pénzt adott egy számukra értéktelen papírért. „Így lett meg Mara követnek az ellenzék pénzén”, írja Mikszáth Kálmán. Hunyad vármegye utolsó magyar főispánja Mara László volt.

- *Ahogy imént szó volt arról, hogy kik voltak Mara Lőrinc választói, azt bizonyítja, hogy itt a magyarság már kisebbségben volt akkor. A birtokok magyar kézben voltak, de már a rendi társadalomban jobbágyaik románok voltak.*

- Így nem lehet mondani. Dél-Erdélyben is voltak magyar falvak, pl. Nagypestény. Én ott születtem 1946-ban, akkor még jelentős magyar lakossága volt, mára már valóban elrománosodott. Ha megyünk tovább, a Sztrigy-völgyén több magyar falu volt (Puj, Sztrigyszentgyörgy,

---

6 „A folyosó egyik elhagyott szögletében torzonborz külsejű, de becsületes, jámbor arcú oláhok könyököltek tiszta condrában s újdonatúj mellényekben. – Hát ezek kik itt? – Ezek bizony a Mara Lőrinc emberei. – Ki az a Mara Lőrinc? – Egy a mi embereink közül. – Tehát mameluk? – Igen, s nem arról nevezetes, hogy itt van, hanem arról, hogy miképp jutott ide. Ellenzéki ellenjelöltje takarékpénztári könyvecskét vitt le a kerületbe, s elosztotta bizonyos csoportok közt. Ez pedig arra volt számítva, nehogy a pénzt elköltsék, s azután elpártoljanak. A takarékpénztári könyvecske össze fogja őket tartani, mert oszthatatlan és csak a választás után látszott realizálhatónak. Azonban az oláhok szemében nem nagy értéke volt a könyvecskének, s megmutatták Marának, hogy »ugyan érne-e ezek valamit?« Mara azt mondta, isten neki, beváltja, ha rá szavaznak. S úgy is történt, beváltotta a könyvecskéket, és ezek rászavaztak. Így lett meg Mara követnek az ellenzék pénzén. (A Mara Lőrinc emberei. In Mikszáth Kálmán: *Cikkek és Karcolatok*. 51–86. kötet)

Zeykfalva, Pusztakalán, stb.) amelyek csak a két világháború között, vagy utána románosodtak el teljesen. A magyarság talpa alól kihúzták a földet, és szétszóródtak a nagyvilágban. A dél-erdélyi magyarságra az első nagy csapást az 1921-es román földreform mérte.

- *Hátszegen a történelmi magyar egyházak templomainak léte jelzi ma is, hogy egykor jelentős súlya volt a magyarságnak.*

- Igen, lassan fogytak el a magyarok; Trianon után megszűnt a magyar közigazgatás és a magyar nyelvű oktatás. Aki nem tudott megtanulni románul, elköltözött. Közel volt a román határ, és délről lassan szivárgott be a románság. Jelenleg Hátszegen kb. háromszáz magyar él, a környékbeli falvakban számuk elhanyagolható.

- *Mit mondhatunk a bukovinai székelyek letelepítéséről? Van jelentősége a Hunyad megyei magyarság megmaradásában?*

- A bukovinai magyar családok visszatelepítése az eredeti terv szerint nagyvonalúnak ígérkezett. Az 1910-es év folyamán, pl. 237 bukovinai és részben már Boszniába költözött székely-csángó család Sztrigyszentgyörgyre, Fehérvízre (románul Râu Alb), Felsőszálláspatakra (Sălașul de Sus) és Pujra (Pui) való telepítését vették tervbe. A szép és életrevaló terv megvalósulását elsősorban pénzügyi nehézségek akadályozták meg. Végül Déva, Vajdahunyad, Sztrigyszentgyörgy és Csernakeresztúr fogadta be a csángókat. Hunyad megyében jelenleg itt élnek kisebb tömbben a magyarok.

- *A szocialista iparosítás, ha a Zsil-völgyi bányászatra, Vajdahunyadra, Dévára gondolok, ahová Székelyföldről és csángóvidékről is sokan telepedtek át, nem erősítette meg a magyar szigeteket?*

- Zsil-völgyében ez igaz, pl. Petrozsényban megerősítette, mert a „kulákok” egy része, akiket Székelyföldről elűztek, azok a Zsil-völgyében találtak menedéket, ott szükség volt a jó munkaerőre, és alkalmazáskor nem a származás volt a legfontosabb szempont. Sokan el tudtak itt rejtőzni a megtorlások elől. Emlékszem például Dósa József református papra, Nemes Ferenc bányamérnökre, Kása Tibor, Gyöngyösi Erzsébet bányagépész és villamosmérnökökre, a Bónis fiúkra Csíkszeredából, stb. Látszott ez az iskolákban is, a '60-as években a petrozsényi gimnáziumban sokáig két párhuzamos magyar osztály volt. Többen, a volt diákok közül, visszamentek később Székelyföldre. Nagy részük

egyetemet végzett. Tehát az '50-es éveknek nagy magyar migrációs hulláma volt az üldöztetések miatt.

- *Hogy fogytak el a magyar birtokok Dél-Erdélyben, a királyi Romániában? Mi maradt az államosításig?*

- Személyes véleményem erről a kérdésről: A dél-erdélyi magyar birtokosság nagy része a közigazgatásban dolgozott, hivatalt viselt. Általános volt, hogy jogot végeztek vagy katonának mentek, és a hadsereg tisztjei lettek a Monarchiában. Az impériumváltás után, amikor Erdélyt Romániához csatolták, felszólították a magyar hivatalnokokat, hogy tegyenek hűségesküt a román államnak, és akkor - elvileg! - maradhattak volna a hivatalban. Senki nem tett esküt! Visszavonultak birtokaikra és elkezdtek gazdálkodni, amihez igazából nem értettek, mert erre soha nem készültek fel szakszerűen. Így történt, hogy a családfenntartás miatt lassacskán eladogatták a birtokrészeket, vagy eladósodtak, és így a magyar birtokok fogytak-fogytak.

- *Ilyen történelmi családokról beszélünk, mint Nopcsa, Kendeffy, Puy, Zeyk, Bernád, Lészay, Naláczy...*

- Talán a Kendeffy, Nopcsa, Naláczy családnak volt annyi vagyona, hogy nem kellett a közigazgatásban dolgozniuk. A többiek mind a közigazgatásban dolgoztak, és főleg ebből éltek. A két háború között, aki tehetett, elment Magyarországra, vagy tovább, Európába. Ami nagyobb birtok megmaradt, azt a román népi demokrácia kisajátította az államosítással, és a tulajdonosokat kényszerlakhelyre küldte.

- *Hogyan alakult az Ön családjának a sorsa a 20. században?*

- Nem jól. A század elején apai nagyapámnak, Mara Samunak nagy birtokai voltak, gazdag ember volt, de nagymamám, nagypestényi Pap Izabella megunt a falusi életet, és rávette nagyapámat, hogy adjanak el mindent, és költözzenek a városba. 1912-ben mindent eladtak és vettek Hátszegen egy nagy házat és pár hold földet a hátszegi dombokon. A pénz nagy része még a bankba volt, amikor kitört a Nagy Háború. Nagyapám a fronton harcolt, nagymamám, Mara László főispán tanácsára, a bankba levő egész családi vagyont hadikölcsönbe fektette, és az a háború elvesztésével teljes egészében elveszett. A háború végén menekülni kényszerültek, felpakoltak két vagon bútort és Aradig jutottak, ahol várakoztak a sorukra. Nagyapámnak elege lett

a várakozásból, és miközben a két vagon továbbment valahová Magyarországra, ők hazajöttek Hátszegre a régi házba, és a megmaradt bútorokkal kezdték újra az életet. Nagypám banki tisztviselőként, szerény körülmények között nevelte őt gyermekét. Szenvedélyesen vadászott és horgászott, és járta a volt havasait. Idős korában elcserélte a hátszegi házat a Naláczy család naláci udvarházával, amihez egy pár hektáros szépen parkosított udvar tartozott. Nagymamám és édesapám⁷ két egyedülálló testvére, József és Blanka lakott itt. Ezt sem vették el, mert nem volt föld hozzá. Később kollektivizálták a parkot, de a ház megmaradt a tizenegy szobával, érintetlen berendezésével, nagy ebédlő, szalon és az a sok régi bútor. Varázslatos hangulata volt az egész háznak. Itt szívtam magamba az elmúlt idők levegőjét, a szülőföld szeretetét, és lettem büszke származásomra.

– *Mi történt a kúriával?*

– Miután meghaltak a házban lakó testvérei, édesapám kénytelen volt eladni az épületeket és az örökölhető 250 m² telket, mert akkoriban nem lehetett egy tulajdonosnak két lakóingatlana. A rendszerváltás után csíkszeredai unokatestvéreim igényelték és kapták vissza a több hektáros udvart, amit később házhelyeknek eladtak.

– *Említette, hogy a fehérvízi kúria soha nem került a román állam tulajdonába. Hogy történhetett?*

– Fehérvíz anyai örökség. Eredetileg a fehérvízi Bágya családé volt, aki Hunyadi Jánostól kapott nemességet és tekintélyes birtokot. Űkapámnak, Bágya Ferencnek nem volt saját, csak nevelt fia, Szamosy Elek, a festő, akit ő taníttatott Bécsben, még őrzünk pár levelet, amit Bécsből írt haza Fehérvízre. Egyikben szemtanúként leírja a bécsi 1848-as forradalmat. Később ő lett Munkácsy Mihály első tanára. Bágya András zeneszerzőnek is itt vannak a családi gyökerei. Visszatérve a házra, űkapám egyik lányát, Arankát, későbbi dédanyámat, feleségül vette ritterschildi Pietsch Lajos ifjú katonatiszt. Nagypámék öten

---

7 Mara Samu és Pap Izabella gyermekei: Gizi (Zudor Imréné), Árpád, József, Ernő és Blanka. Mara Árpád Szinte Máriát vette nőül, az 1930-as években került Székelyföldre, ahol különböző vállalkozásoknál mint kereskedelmi akadémiát végzett szakember dolgozott. Gyermekei, Árpád, Mária (László Károlyné) és Lenke ma is ott élnek Csíkszeredában. Ernő felesége Pietsch Erzsébet, gyermekeik: Ernő (az interjúalany) és Péter.

voltak testvérek. Nagymamám, hilibi Lengyel Boriska, miután eladta a puji házat és birtokát, kifizette a fehérvízi birtok női örököseit, a fiaira íratta ezt a házat és saját nevére a 15 hektáros csűröskertet.

Nagyapám jogot végzett, de a természettudományok és a művészet minden idejét lekötötték, ezeknek szentelte életét, több nyelven beszélt, ám a gazdálkodás nem érdekelte. A fehérvízi birtok nagy része a nagyapám öccsére, dr. Pietsch Bélára volt. Részben eladta, és vett érte Tiszasülyön, Magyarországon egy szép birtokot, de még mindig maradt anyyi, hogy a kitelepítési törvény hatálya alá essen és mindent elvegyenek, őt pedig kényszerlakhelyre Aradra küldték.

Aztán állami gazdaságot hoztak létre az elvett birtokon, kellett a nagymamám gyümölcsöse is, amit az állam törvénytelenül elvett, és helyébe valahol fenn a hegyekben adott egy mezőgazdasági szempontból használhatatlan területet. A házat nem tudták elvenni, mert a tulajdonosok külföldön éltek, de a zaklatás folyamatos volt, házkutatások, lakók betelepítése, stb. Nagyszüleim végül bezárták a házat és Petrozsényba költöztek anyámhoz.

- *Hogyan érintette a kitelepítés a dél-erdélyi családokat és az Ön családját?*

- A kitelepítésre a birtokok elfogyatkoztak, ötven hektár feletti tulajdonos már alig volt, sokan, főleg a fiatalok elhagyták az országot. Mint említettem, kitelepítették nagyapám testvérét és a családját Aradra, Lázárékat Dévára, Naláczynét Pujról Hátszegre, ő akkor már rokkant volt, tolószékhez kötve. A Kendeffy családot Boldogfalváról Hátszegre stb.

A mi családunk megbélyegzésének vagy kitelepítésének sajátos formája volt. Édesapám kuláklistán volt. Egy februári éjszakán meglepetésszerűen jöttek érte, később tudtuk meg, hogy a Duna-csatornához vitték, egy évet volt ott, nem elítélt, hanem „munca de reeducare-n”⁸. Anyám ott maradt egyedül a két kisgyermekkel és a gazdasággal, amit mint feleség tovább kellett vigyen, hogy apámat szabotázs miatt ne ítéljék el. Aratásig bírta, amikor teljesen fizetéképtelenné váltunk. Apám tanácsára – képletesen – elváltak. Így otthagyhatta Pestényt, és szabotázásért apámat se ítélték el. Két gyerekével előbb Naláczra,

majd ide, Fehérvízre jött, de innen is menni kellett, és így költöztünk Petrosényba, ahol állást vállalt, és ott várta meg édesapámat, akit egy év után hazaengedtek.

- *Tulajdonképpen mi volt az édesapja története? Mit mesélt azokról az évekről?*

- Édesapám nagybátyjának, Nagypestényi Pap Ernőnek volt egy kisebb birtoka Pestényben. Nem volt családja; mint keresztapa apámnak egy nagyobb összeget tett a bankba, hogy később Németországban egyetemi tanulmányaira fordítsa, és amit csak nagykorúsítása után vehetett fel. Időközben a nagybácsi lovaglás közben balesetet szenvedett, sokáig kezelték Budapesten, de nem tudták megmenteni. A hosszú és drága kezelés miatt a pestényi birtok nagyon eladósodott. A bank már kitűzte az árverést, amikor apámnak idő előtt sikerült nagykorúsítania magát és felvehette a pénzét a bankból. Kifizette az adósság nagyrészét, a birtok megmaradt, de az egyetemi tanulmányok odalettek.

Érettségi után mezőgazdasági könyveket vásárolt és elkezdett gazdálkodni. Rövidesen felvirágoztatta a gazdaságot. Kifizetett minden adósságot, majd jött megint a háború, és behívták katonának. A birtok megint ott maradt gazda nélkül, az átvonuló szovjet csapatok minden mozdíthatót elvittek. Leszerelés után újraindult a semmivel. Megnősült, gyermekek születtek – ketten az öcsémmel –, közben bútorokat, állatokat, gépeket vásárolt. Aztán nem alkalmazhatott munkásokat, mert ez kizsákmányolásnak minősült. Mind nagyobb lett a kötelező beszolgáltatás, és végül 1952-ben elvitték a Duna-csatornához.

Miután hazaengedték, visszament Pesténybe, hogy vegye vissza a birtokát, ott újra megfenyegették a Duna-csatornával. Ekkor végleg otthagya Pestényt. Petrosényban munkát vállalt, rövidesen a banicai mészkőbányák főnöke lett. Később egészségi okokból a petrosényi bányaközpontban vállalt munkát nyugdíjazásáig. 1958-ban magyarországi sógorai állást, lakást szereztek neki egy Balaton-felvidéki kőbányában, elment, megnézte, aztán mégsem tudta itthagyni a havasokat a pisztrángos patakokkal. Szenvedélyes vadász és horgász volt. 1951-ben elvették a fegyvereit, maradt a horgászat. Minden szabadidejét a hegyekben töltötte, a patakok partján, horgászbottal a kezében.

Visszatérve a kérdéshez, édesapám soha semmit nem mesélt a Duna-csatornánál töltött időről. Semmit nem tudok, csak azt, hogy egy

évig távol volt. Amikor most a restitúcióra sor került, kérvényeztem a ház visszaszolgáltatását. Jó egy évre rá kaptam választ, és akkor derült ki, hogy valójában Pestényben, hivatalos formában soha nem vették el se a házat, se a birtokot. Ekkor indítottuk el a hagyatéki tárgyalást a házért.

– *Petrozsényben, a Zsil-völgyi bányászat világában nőttek fel. Egyenes volt az út a bányamérnöki felé?*

– Nem volt egyenes út, más vágyaim voltak, de ezek voltak a lehetőségek. Bányagépész és villamosmérnök vagyok, nem bányamérnök. Akkoriban részemre ez volt az egyetlen lehetőség. A származás miatt a gimnáziumba sem akartak felvenni, szerencsére, amire egyetemre mentem, enyhültek a származási feltételek. Igaz, anyagi lehetőségem sem volt, hogy más városba menjek tanulni, Petrozsényban pedig csak a bányászat területén folyt felsőoktatás.

– *Impériumváltás után maradt magyar iskola itt, Dél-Erdélyben?*

– Trianon után csak az egyházi iskolák maradtak meg magyar nyelven. Szászvároson, Gyulafehérváron, Nagyenyeden volt magyar iskola, tehát, aki tehette, odaküldte kollégiumba a gyerekeit. Apám testvérébátyja Szászvároson érettségizett, magyarul, apám Hátszegen, román nyelven, évvészesen, mert a tanítás román nyelvre való átállásakor az egész magyar osztályt ismétlésre buktatták.

– *A magyar kultúrát hogyan sikerült megőrizni román közegben? Volt-e szerepe a hitnek, az egyházhoz való kötődésnek?*

– Soha fel sem vetődött „más” lehetőség. Magyaroknak születtünk, tudtuk, éreztük magunkat. Továbbá megvolt a magyar nyelvű egyházi szolgáltatás. A Hátszegi-medence nemessége mindig rebellis, ezért református volt, kivétel a Nopcsa család, ők katolikusok voltak. Pujon és Hátszegen katolikus templom, a többi faluban, ahol van, református a magyar templom. A Mara család mindig református volt és komoly támogatója a református egyháznak, mint kiderül a nemrég megjelent *A hunyad-zarándi református egyházközségek történeti katasztere* című könyvből.⁹ Felsőszálláspatakon a református templom a labancok által

9 Mara Gergely 1693-tól kezdve bejegyezte életének fontosabb eseményeit (Sárpataki N. Mihály: *Noé bárkája, 1681*. Kolozsvár, RMK I. 1264). A bejegyzésekből tudjuk meg, hogy édesapját 1712 előtt a felsőszálláspataki templomban helyezték

lerombolt Mara várkastély udvarán áll. Petrozsényban édesapám presbiter volt. Sajnos itt, Fehérvízen a református templomnak csak romjai láthatók mára, a hátszegi egyházközséghez tartozik. Néhány éve magyarországi barátaim ajánlották, hogy kijavítják a templomot, el is készültek a tervek, de engedélyeztetni az egyháznak kellett volna, sajnos nem történt meg. Mellette áll a volt görög katolikus, ma ortodox templom. Itt az egész vidék görög katolikus volt.

– *Petrozsényi tanulmányai után Nagybányára, szintén bányavidékre került. Hogyan alakult a karrierje?*

– Az egyetem elvégzése után a tanulmányi eredmény függvényében helyeztek ki központilag, a minisztérium által kijelölt munkahelyekre. Az általános jegy függvényében választhattam az elsők között. Nagybányán a tanügyet kértem, akkor alakult a műszaki-egyetemi oktatás, még a kolozsvári *Politechnika* részeként. A felsőoktatásban dolgoztam kerekén húsz évet, amikor öt év várakozás után itthagyhattuk az országot, és áttelepültünk Magyarországra, egy hónappal a rendszerváltozás előtt. Ekkor adták meg az engedélyt a távozásra. Tréfásan szoktam mondani, hogy a régi rendszert én vittem a vállamon, mert ahogy elmentem, még egy hónapig sem bírta, és összeomlott.

– *Arra gondolt valaha a család, hogy egyszer még minden visszafordulhat?*

– Édesapám igen, élete végéig mondogatta, hogy olyan még nem volt a történelemben, hogy semmiért elvegyék a tulajdonokat, és azt előbb-utóbb ne adták volna vissza. Nekem képtelenségnek tűnt minden ilyen gondolat, annyira bebetonozottnak tűnt minden. Mikor áttelepültünk Magyarországra, pár napon belül megkeresett egy régi barátom, aki szintén Nagybányáról került Ausztriába, ő mondta – osztrák információkra hivatkozva –, hogy „itt mindennek vége”. Látta előre, de mi nem tudtuk elhinni. Azután következtek a temesvári, majd

---

örök nyugalomra, ő pedig 1712-ben Mariska leányát, 1717-ben pedig édesanyját, Mara Dánielné Buda Máriát temettette ugyanide. Buda Mária temetkezési helyét így pontosította: „Temettettem el az édesanyám testét a felsőszálláspataki templomban az oltárban.” A Mara családnak Felsőszálláspatak „nemesi templomában” bizonyos előjoga volt, másként nem temethette volna édesanyját a szentélybe. (Erdélyi Református Egyháztörténeti Adatok 2/3. A hunyad-zarándi református egyházközségek történeti katasztere, 1686–1807. Összeállította, sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal, jegyzetekkel és mutatókkal közzé teszi Buzogány Dezső – Ósz Sándor Előd, Kolozsvár, 2007.)

bukaresti események, és én rögtön hazajöttem, akkor még vonattal. A „haza” Nagybányát jelentette, odamentem „szabad levegőt szívni”. Majd anyai nagybátyámmal, akinek nevén a fehérvízi kúria volt, eljöttünk Fehérvívre. Nagybátyám az időközben elhunyt testvérük részét, vagyis a ház felét a nevemre íratta, majd az ő részét is rám testálta, és így jogilag én, mint egyetlen román állampolgár a családban, megkaptam az egész ház és udvar tulajdonjogát. Hozzáfogtunk a javításhoz.

- *Mikor döntött úgy, hogy visszatelepedik, vagy legalábbis kétlaki életre vált?*

- A ház javítását még mint Magyarországon alkalmazott kezdtem el. Kötött munkaidőm volt, csak szombat-vasárnap állt rendelkezésemre. Rengeteget utaztam, pár év alatt 700 ezer kilométert tettem meg autóval az akkori rossz utakon. A ház javításánál sokat segített az RMDSZ akkori hátszegi elnöke, Kásler Pál, kedves barátom. A földek visszaszerzése után elkezdtem gazdálkodni, ez állandó ittlétet igényelt. 1996-ban függetlenítettem magam, alapítottam egy kft.-t, így a magam ura lettem, sokkal szabadabb voltam, és tudtam idejönni. Azóta kétlaki életet élek. Tavasztól késő őszig itthon vagyok, télen, amikor itt nincs munka, otthon vagyok Magyarországon. A nyár fénypontja az a pár hét, amikor itt vannak az unokák Budapestről.

- *A Retyezát-hegység lábánál vagyunk. Miben áll és mire volt jó a birtok?*

- Itt vagy állattenyésztéssel, vagy gyümölcsstermesztéssel lehet foglalkozni. Az előbbi nagyon nagy kötöttség és sajátos felkészültséget igényel. A gyümölcsösök adottak voltak, és nekem csak folytatni kellett. Az örökölt gyümölcsösökben, amiket tulajdonképpen az állami gazdaságokban alakítottak ki, modern almafajták voltak, intenzív, szuperintenzív ültetvények. Ezeket helyrehoztam fiatalítási metszésekkel, de a 40-50 éves fák nem bírják a biogazdálkodást, ezért kezdtem folyamatosan felszámolni az almáskerteket, és helyette diófát ültetek. A célom az, hogy olyanná tegyem a birtokot, amit ne legyen érdemes eladni.

- *Turizmusban mennyire lehetne gondolkodni? Szállóvendégei mindig vannak, hiszen Dél-Erdély legdélebbi sarkában egy magyar történelmi család legalábbis kuriózum.*

- Nagy a rokonság és sok az ismerős, egész nyáron teltház van, de idegen szállóvendégben nem tudnék gondolkodni. Pillanatnyilag egye-

düli magyar vagyok a környéken. Útbaigazítást szívesen adok a turistáknak, de szállást nem tudok biztosítani. Különbösen is, ameddig nincs vezetékes víz és csatornázás a falvakban, nem lehet falusi turizmusról beszélni.

- *Pályázatokban lehet gondolkodni a felújításoknál?*

- Amikor a fehérvízi kúriának nekifogtam, pályázatokról szó sem volt. Most már talán lehetne, de elég nagy az önrész. Például diófa-ültetvénynél lenne európai támogatás, de akkora az önrész, hogy az önrész feléből, saját erőből létrehozom az egészet.

- *A román restitúciós törvény után nagyon sokan éltek a visszaigénylés jogával, talán a román hatalom meglepetésére is, hogy mégsem sikerült megsemmisíteni a történelmi családokat. Mi a tapasztalata a román hatalmi szereplők és illetékes hivatalok viszonyulásáról? Mi az a buktató, ami a mai napig gerjeszti a pereket?*

- Nem lehet általánosítani. Mindenkinek sajátos, egyéni a kálváriája. A mi családukban, mint említettem, a házakat hagyatéki eljárással szereztük vissza, a földeket kellett igényelni. Itt a gond a törvényekkel volt. Az első, a 18-as földtörvény 1991-ből csak 10 hektárig rendelkezett a földek visszaszolgáltatásáról, és olyanok is kaptak földet, akiknek soha az életben nem volt. Így került idegenek kezébe több földterületünk is. Majd ezen úgy próbáltak javítani, hogy más helyen mérték vissza mennyiségileg arányosan, minőségében nem biztos, hogy ugyanolyant. A pestényi birtoknál talán ugyanolyan minőséget kaptunk vissza, de máshol. Itt Fehérvízen, a szomszéd falvakban, 36 hektárt osztottak szét másoknak. Ezt perrel tudtam volna visszaszerezni, de két-három faluról lévén szó, helyenként az egész falu lakosságát perelni kellett volna, annyira felaprózták egykori földjeinket. Ezért elfogadtam, amit adtak valahol fenn a hegyekben, egy beerdősödött havasi legelőn, ami azonkívül, hogy adót vetnek ki rá, nem sokat ér.

Másik buktatója a 18-as törvénynek, hogy a 40-es évek államosítása-kor a földeket kiosztották a falusiaknak, most az első hullámmal törvénytelenül ők is kapták vissza. Aztán változott a törvény, 50 hektárig kaphatja vissza az eredeti tulajdonos, de már nem volt miből visszaadni, ez a mai napig megoldatlan probléma. Azok a volt tulajdonosok, akik időközben külföldre távoztak és elveszítették román

állampolgárságukat, csak az épületeket és a hozzá tartozó belterületeket igényelhették vissza.

– *Ismeri a dél-erdélyi családok helyzetét? Mit sikerült visszaszerezniük? Ki tért vissza?*

– A gróf Kendeffy család minden leszármazottja nyugaton élt. Az utódok visszaigényeltek, amit lehetett¹⁰. A marosnémeti Gyulay-kastélyt, ami ma is jó állapotban áll egy öt hektáros park közepén, örököse, Petrichevich-Horváth-Tholdy Péter, aki Ausztráliából jött haza, és 2007-ben visszakapta.¹¹ A poklisai Pogány-kastélyt és a birtok egy részét visszakapta a család Nagyenyeden élő leszármazottja, Pogány György. Azóta eladta. A naláci Fáy kastélyért még mindig pereskednek a Magyarországon élő örökösök. A hátszegi polgármesteri hivatal tulajdonában van, teljesen kirabolták, már az épületet bontják, és a park exotikus fáit vágják. A Lázár család lapusnyaki udvarházát, Eöry László visszaperelte, a földekből ötven hektárt visszaszolgáltattak a törvény rendelkezése szerint.¹²

Dédácson a Gyulay-kastélyért és a hozzá tartozó arborétumért az utolsó tulajdonos, Ocskay István örökösei még mindig pereskednek az állammal. A magyarbrettyei Horváth-Tholdy udvarházat szintén az utolsó tulajdonosok, a Szente család örökösei kapták vissza. Itt a szomszédban még áll egy „egykori” kastély, talán a gr. Thoroczkay családe volt. Kisegítő iskola van benne, az utolsó felújításkor teljesen elvették a kastély jellegét, most úgy néz ki, mint egy tömbház. Nem igényelte vissza senki. A szacsali Nopcsa-kastélyt 1945-ig a fehérvízi nagyapám bérelte. Aztán fogyatékos gyerekek otthona és iskolája volt benne. Nem igényelték vissza, a Nopcsa családnak nem él már egyenesági leszármazottja. Nopcsa Eleknek két fia és egy lánya volt, a fiúk utód nélkül haltak el, egyikük Nopcsa Ferenc, aki a Hátszeg vidéki dinoszauruszokat kutatta elsőként. Lánytestvérük, Pallavicini Alfréd örgrófné, szül. Nopcsa Ilona bárónő, akinek három fia, *Alfréd Ferenc Pallavicini, János Károly Pallavicini és Hubert Elek Pallavicini*

10 L. „Örökre elmúlt egy kor. Jóvátehetetlen, ami történt.” Beszélgetés Kendeffy Mária grófnővel. In *Székelőföld*, XIX. évf., 10. sz., 83. o.

11 L. „Erdély egy szempillantás alatt a szívemhez nőtt.” Beszélgetés gróf Petrichevits-Horváth-Tholdy Péterrel. In *Székelőföld*, XIX. évf., 4. sz., 74. o.

12 L. „Mi voltunk a kommunizmus »niggerei«”. Beszélgetés csíktaploczai Lázár Pállal. In *Székelőföld*, XXI. évf., 5. sz., 70. o.

külföldön éltek, egyiknek sincs utóda. Mellékágon élnek leszármazottak, de a román visszaszolgáltatási törvény szerint negyedéig lehet visszaigényelni az elkobzott ingatlanokat. Most kifosztva, romokban áll a kastély. Említést érdemel, hogy Jókai a *Szegény gazdagok* című regényének főhősét Nopcsa Lászlóról mintázta. Ő még az Alsófarkadiban található udvarházban élt, később a Lónyay család birtoka volt. A román állam Mathias Berthelot francia tábornoknak (az Antante haderők parancsoka) ajándékozta 1922-ben, sőt a falunak is a tábornok nevét adták. General Berthelot községben a kommunizmus idején állami gazdaság használta és rendszeresen tönkretette az épületeket. Rendszerváltáskor visszakapta a Berthelot-örökös és rögtön a Román Akadémiának ajándékozta. Tervek szerint a Hátszegi-medence élővilágának génbankját alakítanák ki benne. Ezért a Román Akadémia még időben nagyon szépen helyreállította.

Az udvarházak és a kisebb birtokok örökösei között voltak, akik itt maradtak mindvégig, voltak, akik visszajöttek, és vannak családok, ahol már nem voltak örökösök. Akik igényelték a megmaradt birtokot és házat, például Pujról a Puy család, egyik ága soha nem ment el, dr. Puy András orvos volt, Pujon élt és dolgozott háziiorvosként. Ugyancsak Pujra visszajött a Lészay család, visszaperelték a régi házat, dolgoznak a felújításán. Pujon a Naláczy házat a Szoboszlay család kapta vissza, de sajnos nem foglalkoznak vele, és romos állapotban van. Bernád Elek Alsószilváson apai, Nagypestényben anyai örökségét szerezte vissza.

Sajnos Dél-Erdélyben teljesen súlytalan a történelmi családok szempontjából a magyarság. Hárman vagy négyen vagyunk, idősök mindannyian. Közös célunk a közbirtokosságokat visszaszerezni. Lészay Zoltán rátermettsége révén a lupényi közbirtokosságokat már visszakaptuk, mert bírósági ítélet született erre. A livazényi, urikányi és borbátvizi közbirtokosságok visszaszerzése még folyamatban van.

- *Többször esett szó közbirtokosságokról. Mire kell gondolnunk?*

- A mi közbirtokosságaink, eredeti nevén Nemesi Közbirtokosságok, a Zsil-völgyében vannak, ahol az erdők és legelők erdélyi nemesi családok tulajdonát képezték – Bánffy, Toroczkai stb., – nagy számuk azzal magyarázható, hogy házasságok révén sok család vált tulajdonosá. Ezek nagy területek a Páring-hegységben és a Retyezát egy részében. Nagyon nehezen megy a visszaszolgáltatás. Lupényban

kaptunk vissza egy területet, ez volt a legkisebb, peres úton szereztük vissza. Reménykedünk, hogy a jogi precedens javunkra dönti el a másik területek sorsát is, és nem kell tovább pereskedni értük.

- *Van elképzelés a gazdálkodásra? Egyfajta részvénytársaságként működtetik majd?*

- A legnagyobb gond az adó és a területek kötelező őrzésének az ára, ami a tulajdonost terheli. Nagy területekről lévén szó, még nem tudjuk a megoldást, mert magas összegekről van szó. Urikányban, amikor 30 hektárt adtak vissza személyenként, kaptunk egy nagyobb erdőt. A favágást nem engedélyezték, ezáltal olyan anyagi teher jutott egy-egy tulajdonosra, amit nem volt miből kifizetni. Aztán arra hivatkozva, hogy nem az eredeti helyen mérték vissza, lemondunk róla, azzal érvelve, hogy akkor fogunk fizetni, amikor eredeti helyén adják vissza. Szóval ez mindenkit a tönk szélére juttathat, és ez csak egy töredéke az egész közbirtokosságnak, óriási buktatója lehet az egész ügynek, ha továbbra sem engedélyezik a favágást.

- *Akármerre járunk, az egykori Hunyad vármegyében, vagy itt, a Hátszegi-medencében, magyar történelmi emlékhelyekkel találkozunk. Hogyan látja ezeknek a sorsát?*

- Nem tudok mit mondani. Van, ahol elfogadják, van, ahol átkeresztezik őket, és van, ahol lebontják, megsemmisítik. A lényeg az lenne, hogy megmaradjanak. Lelki szolgálat az emberek számára még létezik, Hátszegen még van református lelkész, a katolikus valahonnan kijár havonta kétszer, talán Kalánból. Itt gazdaságilag kellene megerősödni. Itt is az diktál, akinek a gazdasági erő a kezében van, aki ezzel rendelkezik, az beleszólhat a döntésekbe is, akkor lehet változtatni mindenben. Ameddig nincs pénz, addig minden csak álom, feltételezés. Nincs reális lehetőség a megmaradásra addig, amíg gazdaságilag meg nem erősödik az a pár magyar család, akik aztán tovább tudnák vinni itt a magyar életet.